

УДК 378(4)

Світлана М. Невмержицька, Тетяна Р. Цалко
Київський національний університет технологій та дизайну
**СУЧАСНІ НАЦІОНАЛЬНІ ЄВРОПЕЙСЬКІ СИСТЕМИ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТА ПОРІВНЯЛЬНА
ХАРАКТЕРИСТИКА**

У статті розглянуто системи вищої освіти Великобританії, Німеччини та України, представлено їх загальну характеристику та основні підходи до формування. Наведено значення показників якості системи освіти деяких європейських країн. Окреслено напрями вдосконалення системи освіти України.

Ключові слова: освіта; вища освіта; система вищої освіти; тенденції розвитку вищої освіти; якість освіти.

Светлана Н. Невмержицкая, Татьяна Р. Цалко
Киевский национальный университет технологий и дизайна
**СОВРЕМЕННЫЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЕВРОПЕЙСКИЕ СИСТЕМЫ
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОБЗОР И СРАВНИТЕЛЬНАЯ
ХАРАКТЕРИСТИКА**

В статье рассмотрены системы высшего образования Великобритании, Германии и Украины, представлена их общая характеристика и основные подходы к формированию. Приведены значения показателей качества системы образования некоторых европейских стран. Обозначены направления совершенствования системы образования Украины.

Ключевые слова: образование; высшее образование; система высшего образования; тенденции развития высшего образования; качество образования.

Svitlana M. Nevmerzhytska, Tetyana R. Tsalko
Kyiv National University of Technologies and Design
**MODERN NATIONAL EUROPEAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS:
GENERAL OVERVIEW AND COMPARATIVE CHARACTERISTICS**

The article deals with the systems of higher education in Great Britain, Germany and Ukraine: their general characteristics and basic approaches to formation are presented. The values of quality indicators of the educational system of some European countries are presented. The directions of improvement of the education system of Ukraine are outlined.

Keywords: education; higher education; higher education system; trends in higher education; quality of education.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні наша країна стоїть на порозі визначних змін, особливо у царині освіти, яка є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил людини. Саме тому питання, які пов'язані з наданням якісної, конкурентоспроможної й адаптивної освіти, посідають одне з найважливіших місць у сфері концептуально важливих потреб сучасної людини. Зараз освіта в Україні перебуває в проміжному стані переходу від застарілої та не здатної задовольнити вимоги в наданні якісних освітніх послуг системи до нової, європейської, такої, що претендує на конкурентоспроможність на ринку освіти, є адаптивною, мобільною та здатною співпрацювати з цим самим ринком.

Вища освіта – важливий і невід'ємний аспект життєдіяльності суспільства. Її стан справедливо розглядають як показник соціально-культурного здоров'я, ефективності процесу адаптації людини. У високо розвинутих країнах світу привілейований статус вищої освіти ґрунтується на розумінні її ролі в технічному та соціокультурному прогресі. Тому дуже важливо досліджувати й використовувати досвід інших країн, які набули високого рівня освіти і її адаптації до сучасних умов.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Сьогодні в системі вищої освіти України відбуваються перетворення, які пов'язані з необхідністю постійної адаптації до швидко змінюючихся умов зовнішнього середовища. Дослідженню проблем освіти та, зокрема, вищої, напрямів її розвитку, присвячені роботи таких знаних науковців як В. Андрущенко, О. Зайченко, А. Касич, В. Кремень, В. Луговий, Н. Островерхова, І. Тарасенко тощо. Багато уваги приділяється питанням, пов'язаним із фінансуванням вищої освіти [8], підвищенням якості освіти [1, 8], розвитком системи безперервної освіти та навчанням упродовж усього життя [3], запровадженням освітніх інновацій [2], інтеграцією вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів [4] тощо.

Невирішені частини дослідження. Проте, попри на велику кількість наукових досліджень та публікацій за освітнім напрямом, вищезазначені проблеми та питання не втрачають своєї актуальності впродовж багатьох років, адже розвиток суспільства та науково-технічний прогрес постійно висувають нові вимоги до якості освіти, особливо вищої, як одного з головних чинників забезпечення держави інтелектуальними ресурсами, потрібними для її інноваційного розвитку. У цьому сенсі дуже важливим є вивчення та аналіз сучасного світового та європейського досвіду побудови національних систем вищої освіти та можливості запровадження найкращих їх складників у вітчизняну практику.

Мета статті полягає у вивченні, дослідженні й порівнянні систем освіти європейських країн із метою визначення тенденцій, напрямів

розвитку й можливості їхнього практичного запровадження в Україні для побудови ефективної національної освітньої системи закладів вищої освіти з дієвою економікою та управлінням.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Сучасна вітчизняна система освіти перебуває в умовах постійного реформування. Проблеми, пов'язані з процесом реформування, відсутність добре відпрацьованої комплексної концепції розвитку системи освіти, неефективність чинної системи фінансування освітніх закладів тощо призвели до низької конкурентоспроможності у світі вітчизняних закладів вищої освіти, а це суттєво впливає на загальні показники якості системи освіти (56 місце у світі у 2017 році, див. табл. 1 та рис. 1) [10, 11] та викликає зростання міграції абітурієнтів та студентів за кордон.

Таблиця 1

Показник якості системи освіти деяких європейських країн за 2017 рік

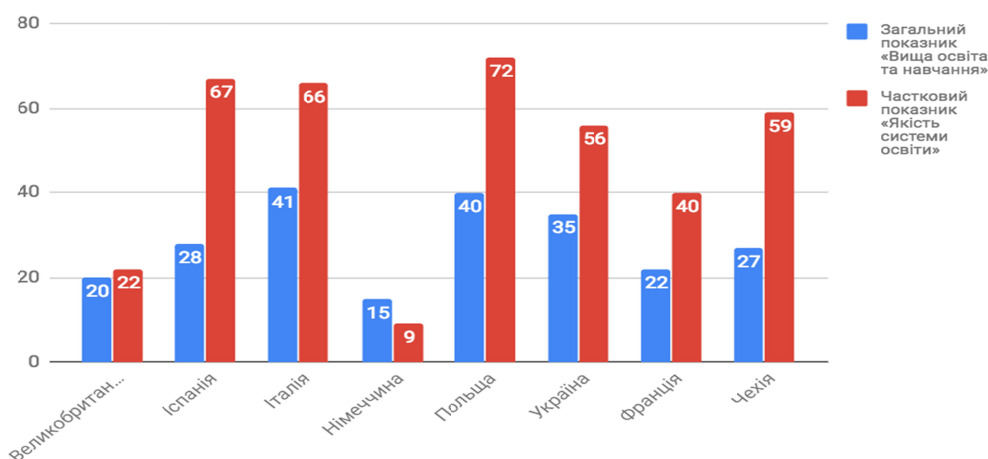
Назва країни	Загальний показник «Вища освіта та навчання»		Частковий показник «Якість системи освіти»		Зміна рейтингу показника в порівнянні з 2016 роком («+» – зростання, «-» – зниження)	
	Місце в рейтингу	Значення показника	Місце в рейтингу	Значення показника	«Вища освіта та навчання»	«Якість системи освіти»
Великобританія	20	5,5	22	4,7	0	-1
Іспанія	28	5,2	67	3,7	+3	-2
Італія	41	5,0	66	3,7	+2	-3
Німеччина	15	5,7	9	5,4	+1	+4
Польща	40	5,0	72	3,6	-3	+6
Україна	35	5,1	56	3,9	-2	0
Франція	22	5,4	40	4,3	-1	-7
Чехія	27	5,2	59	3,8	0	0

Джерело: складено автором за даними [10, 11].

Результативне вирішення вищезазначених проблем, і, відповідно, створення ефективної вітчизняної системи освіти, яка відповідає сучасним світовим вимогам, неможливе без вивчення світового та європейського досвіду побудови систем вищої освіти.

Аналіз даних, представлених у табл. 1, дозволив зробити висновок, що найбільший інтерес для більш ґрунтовного розгляду викликають національні системи вищої освіти Великобританії та Німеччини.

Сьогодні, коли у світі англійська мова є мовою міжнародного спілкування, для випускників навчальних закладів Великобританії відкриваються великі можливості й перспективи щодо подальшого працевлаштування. До того ж, система освіти Великобританії пройшла випробування часом і, що особливо цікаво, залишилася вірною певним традиціям і переконанням.

Рис. 1. Місце деяких країн Європи в рейтингу за значенням показників «вища освіта та навчання» і «якість системи освіти»

Освіта у Великобританії є державною й налічує понад 850 закладів вищої освіти (зокрема, 43 університети, 159 педагогічних коледжів, 30 політехнічних інститутів тощо). Найпрестижнішими серед університетів є Оксфорд та Кембридж (роки заснування 1168 та 1269 відповідно) [5]. Серед їхніх студентів 65 % є випускниками приватних шкіл, які надають освітні послуги виключно на платній основі. Найбільшим університетом країни є Лондонський: у ньому навчається на денному та заочному відділеннях 45 тис. та 27 тис. студентів відповідно, що складає 16 % від загальної кількості студентів країни.

Вища освіта в країні для усіх є платною, а для іноземців оплата у два-три рази вища. Зазвичай, курс університетського навчання розрахований на 3 роки. Навчальний рік поділяється на 3 триместри. Університети Великобританії надають три види вчених ступенів: бакалавра, магістра й доктора.

В університетах склалися дві системи навчання: у першій - ядро навчання складають лекції, а тьюторські заняття, семінари і групові заняття виконують додаткові функції; у другій системі основою є

тьюторські заняття, а лекції й семінари слугують додатковими формами навчання.

Основою університетського навчання є заняття із використанням диспутів, семінарів-дискусій, адже саме такі заняття розвивають мислення; сприяють формуванню у студентів вміння висловлювати й аргументувати свою думку; здатність ухвалювати самостійні рішення; слухати інших, виступати в ролі критика тощо. Такі заняття вимагають формування навичок спонтанної літературної мови, формують у студентів наукове мислення, стимулюють їхню самостійність та активність. Одним із найцінніших елементів англійської методики навчання вважається тьюторський метод, який передбачає регулярні заняття 1–2 студентів (у нових університетах 5–6 студентів) з викладачем-тьютором упродовж усього навчального курсу. Тьюторські заняття проводяться викладачами (але не професорами), аспірантами, спеціалістами-практиками і відвідування цих занять є обов'язковим. Кожного студента офіційно прикріплюють до тьютора, який тримає в полі зору успішність студента, формування його особистості як спеціаліста. Особливо важливим є спілкування студента з тьютором на старших курсах, коли завершується формування спеціаліста.

Також велика увага в британських університетах приділяється самостійній роботі студентів. Ця робота спеціально планується, спрямована на роботу з літературою в бібліотеках і, як правило, у канікулярний час.

Характерною ознакою британської системи освіти є виховання особистості, відповідність якості освіти вимогам англійського суспільства і працедавців. До перспективних шляхів розвитку системи вищої освіти Великобританії відносять встановлення безпосередніх зв'язків освітніх закладів із промисловістю [5].

Система освіти Німеччини має всесвітньо відому бездоганну репутацію, високий рівень навчання. Сьогодні до закладів вищої освіти країни приймають усіх, хто успішно склав екзамени на атестат зрілості. Цікавим і привабливим, водночас, є той факт, що Німеччина посідає четверте місце у світі за кількістю іноземних студентів [6]. Управління освітою здійснюється на регіональному рівні – компетенція 16 земель, умови і програми навчання в різних землях можуть відрізнитись. Але спільною і традиційною особливістю організації навчального процесу є академічна свобода: студент самостійно визначає для себе зміст освіти і тривалість навчання. Результатом такої свободи часто стає подовження строків навчання (як правило, університетський курс розрахований на 4 роки) до 14 семестрів (тобто 7 років), часта зміна спеціальностей, великий відсів студентів (до 25%), що завдає державі великих збитків. До

ефективних шляхів вирішення цієї проблеми відносять введення чітко визначених строків навчання для всіх спеціальностей.

Стажування впродовж 1–2 років є обов'язковим етапом вищої освіти в Німеччині, після закінчення якого студенти складають екзамен і отримують диплом. У країні є один учений ступінь – доктора наук, який надається після захисту й повної публікації дисертації закладом вищої освіти.

Студенти державних закладів вищої освіти навчаються безкоштовно й можуть розраховувати на державну допомогу для здобуття освіти (стипендія, а також безпроцентна позика, яку належить повернути впродовж п'яти років після закінчення строків її надання). Разом із тим, більшість студентів однаково поєднують навчання з роботою.

Управління освітою в Україні здійснюється державними органами управління (Міністерством освіти й науки, місцевими органами управління освітою, які підпорядковуються місцевим органам державної виконавчої влади) й органами громадського самоврядування (Всеукраїнський з'їзд працівників освіти; районна, міська, обласна конференції педагогічних працівників; загальні збори (конференція) колективу закладу освіти тощо).

Структура вищої освіти України за своєю будовою відповідає структурі освіти розвинених країн світу, яка визначена ЮНЕСКО, ООН та іншими міжнародними організаціями. Професійна освіта в Україні здійснюється в системі вищих та середніх спеціальних закладів освіти, а саме: у багатопрофільних університетах, академіях, інститутах, коледжах, технікумах, технічних, педагогічних, медичних та мистецьких училищах. Професійно-технічна освіта надається в середніх професійно-технічних училищах, які забезпечують підготовку кваліфікованих робітників. Відповідно до статусу закладів вищої освіти (ЗВО) встановлені чотири рівні акредитації. ЗВО здійснюють підготовку фахівців за такими освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст (цей рівень забезпечують заклади освіти першого рівня акредитації); бакалавр (цей рівень забезпечують заклади освіти другого рівня акредитації); спеціаліст та магістр (забезпечують ЗВО третього й четвертого рівнів акредитації). Підготовка фахівців у ЗВО може проводитися з відривом від виробництва (очна), без відриву (вечірня, заочна, дистанційна) чи шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном. ЗВО у встановленому порядку можуть створювати різні типи навчально-науково-виробничих комплексів, об'єднань, центрів, інститутів, філій, коледжів, ліцеїв, гімназій.

У системі вищої освіти України функціонують заклади вищої освіти державної та інших форм власності. На початок 2017 року в Україні діяв 661 заклад вищої освіти, з них 533 державної форми власності. У 2017 році ЗВО випустили 421 тис. фахівців, що на 34 тис. осіб (8,9 %) більше, ніж у

2016 році [7]. Мережа ЗВО III-IV рівнів акредитації на 2017/2018 н.р. налічує 289 закладів, у тому числі 199 державної форми власності [7]. Останнім часом система освіти України набула стрімкого розвитку, але все ще можна визнати її слабкість у порівнянні з іншими національними освітніми системами. Можна виділити декілька напрямів вдосконалення системи освіти (не враховуючи очевидні проблеми, а саме відсутність довгострокової спланованої системи державної підтримки і фінансування, а отже й постійного оновлення матеріально технічної бази закладів вищої освіти):

- необхідна оптимізація як кількості закладів вищої освіти в країні, так і напрямів підготовки, оскільки кількість випускників за деякими напрямами значно перевищує потребу в них на ринку праці. Це призводить до відсутності вакансій за здобутим напрямом підготовки, тобто існує дисбаланс потреб і пропозицій на ринку праці. На сьогодні також усе ще є проблема вибору престижних професій – популярними залишаються економічний, юридичний і психологічний напрями підготовки. Разом із цим роботодавці наголошують на брак фахівців із робітничих професій – токарів, слюсарів, столярів, зварювальників, мулярів, електриків та електромонтерів, трактористів тощо;

- немає єдиної системи освіти, безперервної й однорідної – є відчутний розрив між початковою, середньою і вищою системами освіти. У цьому напрямку необхідно працювати передусім над підготовкою й перепідготовкою педагогічних працівників і вдосконалювати взаємозв'язок освітніх програм середньої і вищої шкіл;

- на цей час ще маємо у вищій школі архаїчний процес навчання, коли викладачі читають лекції, а студенти їх записують. І це в час соціальних мереж, небаченої активності молоді в них. Необхідно перейти до сучасних інструментів спілкування зі студентами, змінити спосіб передавання знань і досвіду від викладача студенту, використовувати методи дискусій;

- недостатньо уваги приділяється самостійній роботі студентів. Цю проблему необхідно вирішувати у двох напрямках: по-перше, викладачі повинні спонукати студентів до самостійної роботи, вміти показати її важливість для саморозвитку, вдосконалення; по-друге, студенти не розуміють необхідності самостійної роботи, перспективи використання самостійно набутих знань;

- майже відсутня правильно організована практична підготовка студентів за обраним напрямом навчання, професійної підготовки. У 2017 році тільки 14% від загальної кількості випускників отримали направлення на роботу [7]. Необхідно відновлювати зв'язки із підприємницькими структурами, готувати фахівців на замовлення або за потребою на певних взаємовигідних умовах;

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на викладене, актуальність проблеми побудови оновленої сучасної системи вищої освіти в Україні зростає в умовах триваючої євроінтеграції нашої держави й потребує подальшого розгляду.

Національна система вищої освіти у своєму розвитку має підпорядковуватись не лише законам ринкової економіки, але й соціальним, політичним, культурним, морально-психологічним тощо, хоча економічні питання є пріоритетними у контексті сучасного суспільного розвитку. З огляду на сучасні світові тенденції необхідно досліджувати і сучасний освітній процес в Україні. Імплементация сучасних світових вимог у законодавчу й нормативно-правову базу вищої освіти України є важливим етапом, що дозволить гармонізувати структуру системи вищої освіти та її складові, переглянути зміст вищої освіти й наповнити його новітніми технологіями; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Створення архітектури вищої освіти, яка узгоджується з європейським і світовим освітнім простором та сприяє її інтеграції, таким чином є перспективним шляхом для побудови ефективної національної освітньої системи з дієвою економікою та управлінням.

Література

1. Бондаренко С. М. Управління якістю надання освітніх послуг / С. М. Бондаренко, Ю. В. Гончаров, А. О. Дворецький // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. – 2016. – № 6 (105). – С. 24–31.
2. Грищенко І. М. Стратегічні пріоритети та форми інноваційного розвитку ВНЗ України в контексті забезпечення конкурентоспроможності / І. М. Грищенко, І. О. Тарасенко, Т. М. Нефедова // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 16–21.
3. Касич А. О. Управління якістю освітньої діяльності ВНЗ на засадах стратегічного підходу / А. О. Касич // Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні : матеріали наук. практ. інтернет-конф. (24 травня 2017 р., м. Київ). – К.: КНУТД, 2017. – С. 293–295.
4. Невмержицька С. М. Імплементування сучасного європейського досвіду при формуванні профілів освітніх програм / С. М. Невмержицька, Р. М. Федоряк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2016. – Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України. – С. 393–400.
5. Освіта у Великій Британії [Електронний ресурс] / Вікіпедія – вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%83_%D0%92%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B9_%D0%91%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97.
6. Система освіти Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/abroad/edusystem/deu>.

7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України (початок 2017/18 навчального року): Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2017/1_03_00_03_2017.htm.

8. Тарасенко І. О. Методологічні положення та інструментарій оцінювання конкурентного потенціалу ВНЗ [Електронний ресурс] / І. О. Тарасенко, Н. В. Цимбаленко, Т. М. Нефедова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. – 2017. – № 8. – Режим доступу: <https://www.inter-nauka.com/ua/issues/economic2017/8/3189>.

9. Kharchenko T. O. The research of factors affecting the development of higher educational establishments in Ukraine = Дослідження чинників впливу на розвиток вищих освітніх закладів в Україні / Т. О. Kharchenko, О. М. Horlatova // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. – 2017. – Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (6 жовтня 2017 р., м. Київ). – С. 137–144.

10. The Global Competitiveness Report 2016–2017 World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/competitiveness-rankings/#series=ENROL3GR>.

11. The Global Competitiveness Report 2017–2018 World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.